

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักประชาธิปไตยกับหลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตาม
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

จัดทำโดย
นางสาวจุฑาทพร กุมุทพงษ์พานิช
รหัส 610607

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 6
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยกับหลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันมีผลใช้บังคับแล้ว เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 รัฐธรรมนูญได้ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 4¹ ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ เสมอกันการที่รัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติคุ้มครองไว้เช่นนั้น เพราะความเป็นจริงในสังคมยังมีการค้ามนุษย์ มีการทำร้ายทุพตวีด้วยวิธีการโหดร้ายทารุณ กักขังหน่วงเหนี่ยว มีการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยมาประจานต่อสาธารณชน รวมถึงยังมีการทุจริตซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง ถ้าคนถูกซื้อขายได้เหมือนผักเหมือนปลา เท่ากับสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมหรือเป็นคุณต่อผู้ด้อยโอกาสรัฐธรรมนูญบัญญัติห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลในเรื่องต่างๆ ไว้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้คนในสังคมเชื่อว่าจะมีขีดความสามารถเท่าเทียมกันในทุกเรื่องถ้าเราปล่อยให้ทุกคนดิ้นรน แข่งขันกันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรจากรัฐคนที่เสียเปรียบก็จะยิ่งเสียเปรียบ คนที่ได้เปรียบก็จะได้เปรียบมากขึ้น ช่องว่างความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมก็จะยิ่งห่างมากขึ้น รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้รัฐสามารถกำหนดมาตรการพิเศษต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้ที่เสียเปรียบในสังคมได้มีโอกาสเช่นเดียวกับคนอื่นๆ โดยไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมดังนั้น การที่หน่วยงานต่างๆ มีห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุหรือคนท้อง ที่จอดรถสำหรับคนพิการ มีเงินช่วยเหลือค่ายังชีพคนพิการ ผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เพียงพอและคนยากจน หรือแม้แต่ล่ามภาษามือสำหรับคนหูหนวกในรายการโทรทัศน์ หรือบัตรตาบอดที่เลือกตั้งสำหรับคนตาบอดได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง จึงเป็นมาตรการที่รัฐทำ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ด้อยโอกาสให้สามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้เช่นเดียวกับคนอื่นโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไว้ในส่วนที่ 1 บททั่วไปมาตรา 26 (การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ) มาตรา 27 (ความคุ้มครองและผูกพันของสิทธิและเสรีภาพ) มาตรา 28 (การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพ) มาตรา 29 (การจำกัดสิทธิและเสรีภาพ) ส่วนที่ 2 ความเสมอภาคมาตรา 30 (ความเสมอภาค) มาตรา 31 (สิทธิและเสรีภาพของเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ส่วนที่ 3 สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลมาตรา 32 มาตรา 33 มาตรา 34 มาตรา 35 มาตรา 36 มาตรา 37 มาตรา 38 ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรมมาตรา 39 มาตรา

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 41

40 ส่วนที่ 5 สิทธิในทรัพย์สินมาตรา 41 มาตรา 42 ส่วนที่ 6 สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพมาตรา 43 มาตรา 44 ส่วนที่ 7 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชนมาตรา 45 มาตรา 46 มาตรา 47 มาตรา 48 ส่วนที่ 8 สิทธิและเสรีภาพในการศึกษามาตรา 49 มาตรา 50 ส่วนที่ 9 สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ มาตรา 51 มาตรา 52 มาตรา 53 มาตรา 54 มาตรา 55 ส่วนที่ 10 สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียนมาตรา 56 (สิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ) มาตรา 57 (สิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ) มาตรา 58 (สิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของหน่วยงานของรัฐ) มาตรา 59 (สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์) มาตรา 60 (สิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐ) มาตรา 61 (สิทธิของผู้บริโภค) มาตรา 62 (สิทธิติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่) ส่วนที่ 11 เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคมมาตรา 63 (เสรีภาพในการชุมนุม) มาตรา 64 (เสรีภาพในการรวมกัน) มาตรา 65 (เสรีภาพในจัดตั้งพรรคการเมือง) ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชนมาตรา 66 (สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม) มาตรา 67 (สิทธิอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ) ส่วนที่ 13 สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ มาตรา 14 (การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย) มาตรา 69 (การต่อต้านโดยสันติวิธี) หมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทยมาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 73 มาตรา 74 หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 1 บททั่วไปมาตรา 75 มาตรา 76 ส่วนที่ 2 แนวนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐมาตรา 77 ส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดินมาตรา 78 ส่วนที่ 4 แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรมมาตรา 79 มาตรา 80 ส่วนที่ 5 แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมมาตรา 81 ส่วนที่ 6 แนวนโยบายด้านการต่างประเทศมาตรา 82 ส่วนที่ 7 แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจมาตรา 83 มาตรา 85 ส่วนที่ 8 แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาตรา 85 ส่วนที่ 9 แนวนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญา และพลังงานมาตรา 86 ส่วนที่ 10 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนมาตรา 87 ตามเนื้อหาสาระที่บัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

เนื้อหา

นับแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรและฉบับชั่วคราวมาแล้ว ทั้งสิ้น 20 ฉบับ ซึ่งฉบับที่บังคับใช้ในปัจจุบัน กล่าวคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน 2560 เป็นต้นมาเป็นที่ทราบกันดีว่า รัฐธรรมนูญถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สิ่งหนึ่งที่แสดงความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญคือ กฎหมายใดๆ ที่ใช้บังคับหรือจะใช้บังคับนั้น จะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นแม่บทนั้นมิได้ เรียกว่า หลักความชอบด้วยกฎหมาย

ซึ่งหลักการนี้ได้รับรองไว้ตั้งแต่ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีบทบัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับหรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้ความเป็นกฎหมายสูงสุด หรือ Supremacy of Law หมายถึง สภาวะสูงสุดของกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นสถานะของกฎหมายนั้น ๆ ว่าอยู่ในลำดับสูงเหนือกฎหมายอื่นใดทั้งปวง ลำดับเช่นนี้อาจเรียกว่าศักดิ์หรือชั้นของกฎหมาย (Hierarchy of Law) ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว จะกำหนดให้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ส่วนกฎหมายธรรมดาในรูปแบบหรือประเภทอื่นๆ ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ระเบียบ ข้อบังคับ นั้น จะถือว่าเป็นกฎหมายในชั้นรองลงมา² ในทุก ๆ รัฐธรรมนูญต่างก็มีรากฐานแนวคิดหลากหลายด้านด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นย่อมหนีไม่พ้นเรื่องราวของสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างแน่นอน เนื่องจากทั้งสองเรื่องดังกล่าว เป็นเรื่องสำคัญในความเป็นมนุษย์และเป็นหลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคจึงปรากฏเป็นบทบัญญัติหลักๆ ของรัฐธรรมนูญต่างๆ เสมอมา ในฐานะแนวความคิดพื้นฐานอันจำเป็นควบคู่มากับการกำเนิดของรัฐธรรมนูญในโลก เพราะอีกด้านหนึ่งการมีรัฐธรรมนูญนั้นก็เกินไปเพื่อคุ้มครองประชาชนในสังคมการเมืองหนึ่งๆ นั้นเองสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันตินั้น นอกจากจะมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการจัดระเบียบแล้ว ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ยังเป็นแนวทางที่ใช้ยึดโยงให้สังคมมีความมั่นคงเข้มแข็งอีกด้วย เมื่อสังคมมีการพัฒนา เจริญเติบโต และมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กลไกต่าง ๆ ที่จะจัดการให้สังคมมีความสุขเกิดขึ้นนั้น จึงต้องมีการพัฒนาตามไปด้วย และสิทธิเสรีภาพจึงเป็นอีกกลไกหนึ่งในสังคมที่จะกำหนดว่าสังคมนั้น ๆ มีความสุข สงบ และสันติ เพียงใด ตามหลักการประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ หลักสิทธิและเสรีภาพรัฐธรรมนูญของเราจึงมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้เพื่อเป็นหลักประกันว่ารัฐจะรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนสิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและให้ความคุ้มครองป้องกันเช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย มิให้ใครมาทำร้ายทรมาน หรือสิทธิในทรัพย์สินหากมีใครมารุกล้ำ หรือเอาทรัพย์สินของเราไปโดยไม่ได้รับอนุญาต ก็จะถือว่าละเมิดสิทธิ ทำผิดกฎหมายสำหรับเสรีภาพนั้น หมายถึง ความเป็นอิสระของคนเราที่จะทำ หรือไม่ทำอะไรก็ได้ การใช้เสรีภาพต้องอยู่ในขอบเขต เช่น เรามีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ก็ต้องไม่พูดให้ร้ายคนอื่น หรือมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ แต่ไปค้ายาเสพติด ก็ถือว่าทำผิดกฎหมาย รักและหวงแหนสิทธิ

² ญัฐกร วิทิตานนท์, หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553. หน้า 125-126

เสรีภาพของเราต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของคนอื่น โดยไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคมด้วยความเสมอภาคคนเราอาจจะมีความไม่เท่าเทียมกันในหลายๆ ด้าน ทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การศึกษา แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนมีเหมือนกันคือ มีความเป็นคนเสมอกันหลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ หลักความเสมอภาค ซึ่งไม่ได้หมายถึงทุกคนจะต้องได้รับทุกอย่างเท่าๆ กัน แต่เป็นความเสมอภาคในโอกาสที่ทุกคนจะได้รับเพื่อให้สามารถเข้าถึงการใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกันกับผู้อื่นตัวอย่างในตำบลแห่งหนึ่งมี 10 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านมั่งมีศรีสุขแล้ว 9 หมู่บ้าน อีก 1 หมู่บ้าน ผู้คนยังยากจนข้นแค้น ขาดแคลนแหล่งน้ำ ถนนหนทางไม่สะดวก ถ้าเราจะจัดสรรงบประมาณพัฒนาหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านเราจะจัดสรรอย่างไร ถ้าให้ทุกหมู่บ้านได้รับงบประมาณเท่าๆ กัน หมู่บ้านที่มั่งมีอยู่แล้วก็จะได้รับเกินความจำเป็นขณะที่หมู่บ้านยากจนก็ยังขาดแคลนอยู่ แต่ถ้าใช้หลักความเสมอภาค โดยช่วยเหลือหมู่บ้านที่ยากจนเป็นพิเศษ คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านนั้นก็ดีขึ้น อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันกับหมู่บ้านอื่นๆ

การห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมสังคมประชาธิปไตยให้คุณค่ากับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคของบุคคล แต่ความเป็นจริงยังมีการให้คุณค่ากับคนในสังคมแตกต่างกันเกิดการเลือกที่รักมักที่ชังลำเอียงเข้าข้างพวกเดียวกันกลุ่มเดียวกัน และกีดกันรังเกียจหรือดูถูกคนบางกลุ่มที่ด้อยกว่าหรือไม่ใช่พวกตน มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อคนเหล่านั้นตัวอย่างเช่น การบุกรุกป่าสงวนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ถ้าคนหนึ่งบุกรุกเข้าไปทำกินถูกจับ แต่อีกคนหนึ่งบุกรุกตัดถนน เดินสายไฟฟ้าเข้าไปสร้างบ้านในเขตป่าสงวนแล้วไม่ถูกจับ คนที่ถูกจับก็ย่อมรู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมถูกเลือกปฏิบัติรัฐธรรมนูญจึงบัญญัติห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมไว้ในมาตรา 27 วรรค 3³ ว่า การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าจะด้วยความแตกต่างด้านถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

ประชาชนที่โดนละเมิดสิทธิเสรีภาพ ย่อมได้รับการเยียวยารัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่ารัฐจะรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่การละเมิดสิทธิเสรีภาพก็ยังมีอยู่ โดยที่บางครั้งผู้ได้รับความเสียหายเดือดร้อน ไม่สามารถเรียกร้องความเป็นธรรม เพราะไม่ทราบว่าเป็นความผิดของใคร หรือไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ รวมถึงบางคนต้องตกเป็นแพะ ต้องติดคุกติดตะราง ทั้งที่ไม่ได้กระทำความผิดรัฐธรรมนูญจึงบัญญัติไว้ในมาตรา 25⁴ ให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรค 32

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25

สามารถยกทบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ รวมทั้งผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคลอื่น มีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือความช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติสิทธิในชีวิตและร่างกายชีวิตและเนื้อตัวร่างกายของใครใครก็ย่อมรักและหวงแหน รัฐธรรมนูญให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคล โดยห้ามมิให้มีการทรมาน ทารุณกรรม หรือลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมการจับกุมคุมขังจะทำ ได้ต้องมีคำสั่งหรือหมายศาล หรือมีเหตุอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น เป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีความพยายามกระทำความผิด มีอาวุธที่อาจใช้กระทำความผิดหรือทำผิดแล้วกำลังจะหลบหนีนอกจากนั้น ในการค้นตัวบุคคลหรือกระทำการใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายในเรื่องอื่นๆ อย่างเช่น การบุกเข้าไปตรวจค้นในบ้านโดยอ้างว่าเข้าไปค้นหายาเสพติดหรือหาตัวคนร้าย หรือการตั้งด่านตรวจแล้วยึดกุญแจรถไว้ ก็ไม่สามารถกระทำ ได้โดยพลการ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ ในด้านสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขปัญหาสุขภาพอนามัยเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วย และการรักษาพยาบาลเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทย โดยเฉพาะผู้ยากไร้ในสังคมที่ขาดโอกาสได้รับบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานรัฐธรรมนูญได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 47⁵ ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ และยังกำหนดให้บุคคลผู้ยากไร้มีสิทธิรับบริการสาธารณสุขของรัฐฟรีโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายบัญญัตินอกจากประชาชนจะมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขแล้ว รัฐธรรมนูญมาตรา 55⁶ ยังกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง โดยรัฐต้องพัฒนาบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานสูงอย่างต่อเนื่องด้วยคนเราไม่ว่าจะยากดีมีจนก็ย่อมมีโอกาสเจ็บไข้ได้ป่วยได้เช่นกันรัฐธรรมนูญจึงสร้างโอกาสความเสมอภาคให้ประชาชนทุกคนได้รับบริการสาธารณสุขจากรัฐที่มีคุณภาพ และได้มาตรฐานเดียวกัน สำหรับสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารประชาธิปไตยให้มีความสำคัญกับประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแต่เป็นการยากที่ประชาชนทุกคนจะมาตัดสินใจร่วมกันได้ทุกเรื่องในการปกครองบริหารประเทศ การออกกฎหมายมาบังคับใช้ รวมถึงการตัดสินใจเมื่อมีกรณีพิพาท ประชาชนจึงมอบหมายตัวแทนให้มาใช้อำนาจรัฐแทนตนมีหลายเรื่องส่วนตัวแทนกระทำ โดยพลการ โดยปกปิดความจริงไม่ให้ประชาชนรู้ สังคมประชาธิปไตยจึงกำหนดหลักการว่า รัฐรู้อะไร ประชาชนต้องรู้อย่างนั้นรัฐธรรมนูญของเราบัญญัติให้บุคคลและชุมชน มีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐ และกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในความครอบครองของรัฐที่

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 47

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 55

มีใช้ข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐหรือเป็นความลับของทางราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งต้องจัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารดังกล่าวได้โดยสะดวกอีกด้วย

สิทธิในการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐรัฐมีหน้าที่ต่อประชาชนหลายอย่าง ทั้งการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การจัดหาบริการสาธารณะและให้บริการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ประชาชน รัฐจึงเป็นที่พึ่งบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนด้วยแต่ก็มีหลายกรณี เมื่อประชาชนถูกละเมิดสิทธิหรือได้รับความเสียหายเดือดร้อนไปร้องเรียนร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐ มีการพิจารณาที่ล่าช้าหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐเสียเองรัฐธรรมนูญจึงบัญญัติไว้ในมาตรา 41⁷ ให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งยังให้สิทธิในการฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐอีกด้วย

เสรีภาพในการชุมนุมการชุมนุมเรียกร้องความเป็นธรรมหรือการชุมนุมทางการเมือง ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออก อีกทั้งการชุมนุมยังเป็นช่องทางแสวงหาความเป็นธรรมนอกเหนือจากการขอความเป็นธรรมจากกลไกอื่นที่เรียกร้องแล้วยังไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือมีความล่าช้าในการแก้ปัญหารัฐธรรมนูญของเรามีบทบัญญัติรับรองเสรีภาพในการชุมนุมไว้ โดยการชุมนุมต้องเป็นไปด้วยความสงบและปราศจากอาวุธ โดยไม่ฝ่าฝืนกฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของสาธารณะ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี และไม่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ภาพการชุมนุมในอดีตอาจเป็นความวุ่นวาย บั่นป่วน มีความรุนแรงแต่ถ้าทุกฝ่ายเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ไม่ใช่ความรุนแรง อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน สังคมก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

เสรีภาพในการถือศาสนาสังคมไทยเราประกอบด้วยคนหมู่่มากที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งเพศ วัย ฐานะ การศึกษา ความคิดเห็นทางการเมือง รวมทั้งมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาและการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของแต่ละคน แต่เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และยอมรับความแตกต่างหลากหลายในการนับถือศาสนา ตามความเชื่อของแต่ละคนโดยไม่มี ความขัดแย้งอันเนื่องจากความเชื่อทางศาสนา รัฐธรรมนูญจึงกำหนดขอบเขตไว้ว่าการใช้เสรีภาพจะนับถือศาสนาใด ปฏิบัติศาสนกิจอย่างไร มีพิธีกรรมทางศาสนาอย่างไร ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทยไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 416

สิทธิของผู้บริโภคก่อนหน้านั้นหากเราไปซื้อสินค้าหรือบริการแล้วถูกเอาเปรียบ เช่นสินค้าไม่มีคุณภาพ ไม่ติดป้ายราคา โฆษณาเกินความจริง หรือขายของเกินกว่าราคาที่กำหนดวิธีการแก้ปัญหา คือ เอาของไปคืน หรือเอาไปเปลี่ยน ซึ่งหลายครั้งที่ผู้ขายสินค้าไม่ยอมรับคืนสินค้านั้น แม้ว่าจะมีการร้องเรียนไปที่หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ดูแลคุ้มครองผู้บริโภคแต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้รัฐธรรมนูญ จึงกำหนดให้เป็นสิทธิของผู้บริโภคที่จะได้รับความคุ้มครองมิให้ต้องถูกละเมิด และยังให้ประชาชนมีสิทธิรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรผู้บริโภคขึ้นเพื่อคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของตนเอง โดยองค์กรผู้บริโภคดีงกล่าว สามารถรวมกันจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ และจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐในด้านต่างๆ รวมทั้งทางด้านการเงิน เพื่อสนับสนุนการดำเนินการ

สิทธิของผู้สูงอายุสังคมปัจจุบันกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมผู้สูงอายุ ผู้สูงวัยแต่ละคนล้วนผ่านประสบการณ์ทำคุณประโยชน์ให้สังคมมาช้านาน จนถึงวันที่ต้องเข้าสู่วัยชราภาพ บุคคลเหล่านี้มีจำนวนมากที่ไม่สามารถประกอบอาชีพต่อไปได้ไม่มีรายได้ในการดำรงชีวิต บ้างก็มีปัญหาด้านสุขภาพ เป็นภาระของลูกหลานซึ่งต้องดิ้นรนทำมาหากินอยู่แล้วเป็นผู้ดูแล จนบางครั้ง ต้องถูกทอดทิ้งกลายเป็นปัญหาของสังคมรัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ รวมทั้งผู้ที่ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ ตามที่กฎหมายบัญญัติอย่างไรก็ตาม ไซว่าผู้สูงอายุทุกคนจะขอใช้สิทธิรับความช่วยเหลือ ยังมีผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีลูกหลานดูแลอบอุ่นใกล้ชิดอยู่เป็นจำนวนมากที่ไม่ประสงค์รับความช่วยเหลือ เพื่อให้รัฐมีงบประมาณไปช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป จึงเป็นตัวอย่งของการกระทำที่น่าชื่นชมยกย่อง

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันรัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลไว้ในหลายมาตรา รวมทั้งมาตรา 27⁸ ที่บัญญัติไว้ในวรรคหนึ่งว่าบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันแต่ก็ยังคงต้องบัญญัติไว้ในวรรคสองอีกว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน คำว่า บุคคลนั้นหมายถึงคนทุกคนรวมทั้งชายและหญิงอยู่แล้ว เหตุใดจึงต้องระบุเน้นย้ำ ไปอีกครั้งว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันที่เป็นเช่นนี้เพราะค่านิยมในสังคม ซึ่งแม้แต่ระเบียบกฎหมายยังให้คุณค่าของเพศชายมากกว่าหญิง ทำให้ที่ผ่านมาผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมหลายประการ เช่น ถูกจำกัดกีดกันในการเข้าทำงานไม่ได้รับการแต่งตั้งให้ก้าวหน้าในหน้าที่การงาน นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูของบางครอบครัวในสังคมไทยยังให้คุณค่ากับลูกชายมากกว่าลูกสาวบทบัญญัติในกฎหมายอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำ ให้บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคเท่าเทียมกันได้ ความรู้ความเข้าใจกับคนในสังคมจึงมีความสำคัญและจำ เป็น ดังนั้น การระบุคำว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน จึงเป็นการสร้างความตระหนักเพิ่มขึ้นครอบครัวใน

⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 277

สังคมไทยยังให้คุณค่ากับลูกชายมากกว่าลูกสาวบัพัญญูตีในกฎหมายอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำ ให้บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคเท่าเทียมกันได้ ความรู้ความเข้าใจกับคนในสังคมจึงมีความสำคัญและจำ เป็น ดังนั้น การระบุคำว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน จึงเป็นการสร้างความตระหนักเพิ่มขึ้นครอบครัวในสังคมไทยยังให้คุณค่ากับลูกชายมากกว่าลูกสาวบัพัญญูตีในกฎหมายอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำ ให้บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคเท่าเทียมกันได้ ความรู้ความเข้าใจกับคนในสังคมจึงมีความสำคัญและจำ เป็น ดังนั้น การระบุคำว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน จึงเป็นการสร้างความตระหนักเพิ่มขึ้น

หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560⁹ ถูกตราขึ้นเพื่อเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยกำหนดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยรัฐธรรมนูญจึงเปรียบได้ดั่งเสาหลัก เป็นกลไกในการจัดระเบียบกำหนดโครงสร้าง อำนาจอธิรัฐ และสร้างความเข้มแข็งแก่การปกครองเพื่อพัฒนาและแก้ไขวิกฤติของประเทศ รวมถึงการรับรอง ป้องกัน ค้ำครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ดังนั้น ในฐานะปวงชนชาวไทยซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย กล่าวคือ 1. เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2. เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎ กติกาของสังคมและ 3. รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติแล้ว รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ปวงชนชาวไทยมีหน้าที่อีก 10 ประการ ที่คนไทยทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญยังบัญญัติให้คนไทยมีหน้าที่ที่ต้องยึดถือและปฏิบัติอีก 10 ประการด้วยจิตสำ นึกรับผิดชอบ ได้แก่

1. พึงรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ป้องกันประเทศ พึงรักษาเกียรติภูมิ ผลประโยชน์ของชาติรวมตลอดทั้งสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และให้ความร่วมมือในการบรรเทาสาธารณภัย
3. ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ
4. ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม
5. ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติมิชอบทุกรูปแบบในต่อไปเราจะกล่าวถึงหน้าที่ของปวงชนชาวไทยที่เหลืออีก 5 ประการหน้าที่ของปวงชนชาวไทยที่ต้องปฏิบัติด้วยที่ต้องปฏิบัติ คือ

⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

1. เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม
2. ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด
3. เข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาภาคบังคับ
4. รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ
5. เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ

คนไทยทุกคนในฐานะพลเมืองของประเทศ จึงมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศที่ต้องยึดถือและปฏิบัติตามหน้าที่ปวงชนชาวไทยต้องพิทักษ์ รักษาสถาบันหลักของชาติ

หน้าที่ของปวงชนชาวไทย 10 ประการ ประการสำคัญที่สุด คือการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทำให้ปวงชนชาวไทยจะต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้นก็เพราะว่าหากเราไม่มีชาติ ซึ่งหมายถึงประชาชนที่มีวัฒนธรรม ภาษา เป็นของตนเอง เราก็ไม่อาจจะนับได้ว่าเป็นชนชาติไหนหากเราไม่มีศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทุกคนทำความดี สังคมย่อมเกิดความเสื่อมทรามหากเราไม่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจประเทศชาติย่อมขาดความสามัคคี เป็นน้ำ หนึ่งใจเดียวกัน

ดังนั้น ปวงชนชาวไทย¹⁰ จึงมีหน้าที่รักษาชาติให้มีเสถียรภาพ มีเอกภาพรักษาศาสนาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอน รักษาสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วยการรักษาเทิดทูนสถาบันและองค์พระมหากษัตริย์ไว้ด้วยชีวิต ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริต เลือกคนดีมาปกครองบ้านเมือง พิชัยรักษาสถาบันหลักทั้ง 3 นี้ จะนำมาสู่ความมั่นคงแห่งชาติ และความสงบเรียบร้อยของสังคมหน้าที่ปวงชนชาวไทยต้องรักษาผลประโยชน์ชาติหน้าที่ของปวงชนชาวไทย นอกจากจะต้องพิทักษ์รักษาสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ คนไทยทุกคนต้องป้องกันประเทศ มิให้ใคร ผู้ใดมาทำ ร้าย หรือทำลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการทำลายจากสถานการณ์การเมืองจากระบบเศรษฐกิจ หรือจากปัญหาสังคม คนไทยทุกคนมีหน้าที่ต้องร่วมกันเสียสละทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม แก้ไขปัญหาของสังคม ของประเทศชาติด้วยการร่วมแสดงความคิดเห็น ในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนร่วมคัดค้าน ตรวจสอบ หากมีความไม่ถูกต้อง

¹⁰ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2559). กฎหมายรัฐธรรมนูญ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกิดขึ้นในสังคม ร่วมส่งเสริมสนับสนุนแนวทางดำเนินงานของรัฐที่มีประโยชน์ต่อสังคม ร่วมเสนอแนะและร่วมดำเนินการเพื่อให้ปัญหาของสังคมได้รับการแก้ไขจึงถือเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยทุกคน ที่จะต้องมีจิตสาธารณะในการป้องกัน พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิ ผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ให้อยู่คู่คนไทยตลอดไปหน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องปฏิบัติตามกฎหมายหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ที่ทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนั่นคือ การปฏิบัติตามกฎหมาย แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวไว้อย่างกว้างๆ แต่ความหมายนั้นครอบคลุมถึงกฎหมายทุกประเภทที่ออกมาบังคับใช้ให้ทุกคน ทุกฝ่ายต้องปฏิบัติตาม เช่น การให้ทุกคนต้องเคารพสัญญาณไฟจราจร เมื่อขับขีรถจักรยานยนต์ต้องสวมหมวกกันน็อค เมื่อขับรถยนต์ต้องคาดเข็มขัดนิรภัย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันและลดอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนนการห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะ ก็เพื่อให้บ้านเมืองสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นต้น ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่กำกับดูแลให้คนภายในรัฐมีการปฏิบัติตามและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดขณะที่การตรากฎหมายทุกฉบับล้วนมีเป้าประสงค์เพื่อให้คนในสังคมได้รับสิทธิ เสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน ให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ด้วยความชอบธรรม ในฐานะปวงชนชาวไทยจึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจกฎหมาย เพื่อจะได้ไม่มีการละเมิดสิทธิหรือกระทำความผิดกฎหมายอีกด้วย

หน้าที่ของปวงชนชาวไทย¹¹ต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับการศึกษาถือเป็นรากฐานของการพัฒนาคนในประเทศ หากคนมีความรู้มีการศึกษา ย่อมไม่เป็นภาระของสังคม ย่อมเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ต่อประชาชนด้วยการจัดให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษาชั้นอนุบาล และต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปีอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาตามความต้องการ ความชอบความถนัด โดยอาจตั้งกองทุนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ทางการศึกษา และให้เด็กทุกคนมีโอกาสในการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมกัน

ดังนั้น ในฐานะคนไทยทุกคนที่มีบุตรหลานวัยเยาว์ มีหน้าที่ต้องนำบุตรหลานเข้ารับการศึกษาในการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน (อายุ 3 ปีบริบูรณ์) จนจบการศึกษาภาคบังคับ (ม.3) เป็นอย่างน้อย

หน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องรับราชการทหารการรับใช้ชาติ โดยการรับราชการทหาร ถือเป็นหน้าที่สำคัญและมีเกียรติที่ชายไทยทุกคนได้รับในการทำ หน้าที่เป็นรัฐของชาติ ทำ หน้าที่พิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคง ป้องกันประเทศเมื่อเกิดภัยสงคราม และรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชาติ เพื่อให้ประชาชนได้อยู่อย่างมีความสุข กินอิมนอนหลับอย่างไม่ต้องห่วงเกรงอันตรายใด ๆ ชายไทยที่ผ่านการฝึกแบบทหารจะเป็นผู้มีความ

¹¹ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.(พิมพ์ครั้งที่ 5).

เสียสละ มีระเบียบวินัย เชื้อฟุ้งผู้บังคับบัญชา มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความสามัคคี และถูกฝึกให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข

ดังนั้น ชายที่มีสัญชาติไทย อายุ 18 ปี มีหน้าที่ต้องไปลงบัญชีทหารกองเกิน และเมื่ออายุ 21 ปี ต้องไปรับการตรวจเลือกรับราชการทหาร หรือที่เรียกว่าการเกณฑ์ทหาร แต่หากยังผู้ที่อยู่ในวัยเรียนก็สามารถขอผ่อนผันได้จนกว่าจะสำเร็จการศึกษา หรือสามารถสมัครเข้าเป็นนักศึกษาวิชาทหารเพื่อเป็นกองกำลังสำรองสำหรับเตรียมพร้อมรับใช้ชาติได้อีกทาง

หน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกันและการทำให้สังคมไทยมีความสุขและเกิดสันติสุขได้ คนไทยทุกคนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตามกฎหมายและดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม รู้และเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองพึงมี ด้วยการเคารพและไม่ละเมิดสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคมการตระหนักในสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่กระทำการใดที่เป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น จะทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสมัคสมานสามัคคี เกิดสังคมช่วยเหลือเกื้อกูล ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผล อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการวิกฤติการณ์ของประเทศที่มีประสิทธิภาพ และทำให้สังคมไทยได้รับการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างแท้จริงหน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องไปเลือกตั้งประชาชนชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีหน้าที่ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ เพราะการปกครองที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยการยึดเสียงข้างมาก แต่ก็เคารพสิทธิเสรีภาพของเสียงข้างน้อยเป็นที่มาของการเลือกผู้แทนประชาชน ไปทำหน้าที่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหาร การเลือกตั้ง ถือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงเจตนาธรรมและสิทธิของตน ในการเลือกผู้แทนที่ดีมีคุณภาพได้ใช้สิทธิของตน และเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองอีกประการหนึ่ง

ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะต้องไปใช้สิทธิ¹² เลือกคนดีมีความรู้ ความสามารถ เพื่อให้ได้ผู้แทนที่ดีเข้าไปบริหารและพัฒนาประเทศและการทำหน้าที่นี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ โดยการใช้สิทธิอย่างอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ใด

หน้าที่ของปวงชนชาวไทยกับการรักษาสิ่งแวดล้อมหลายครั้งที่การดำเนินโครงการต่างๆ ของรัฐ ส่งผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม จนนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

¹² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2559) . คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ . (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

รัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมาได้ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในการร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

ดังนั้น โครงการหรือกิจกรรมของรัฐที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยทุกคนที่จะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อประโยชน์สูงสุดและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนในสังคม

หน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องเสียภาษีภาษี คือเงินที่เรียกเก็บจากประชาชน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศสามารถแบ่งเป็น ภาษีทางตรง ที่เรียกเก็บจากประชาชนที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ และภาษีทางอ้อม เป็นภาษีที่เรียกเก็บจากประชาชนเมื่อซื้อสินค้าและบริการต่างๆ หรือที่เรียกว่า ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีเหล่านี้ล้วนนำมาเป็นเงินงบประมาณในการพัฒนาประเทศภาครัฐจำเป็นต้องนำภาษีที่ได้ไปใช้ประโยชน์เพื่อนำไปพัฒนาระบบสาธารณสุขูปโภค ส่งเสริมอาชีพ รายได้ ดูแลสุขภาพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกคนภายในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเด็ก สตรี คนชรา ผู้สูงอายุเป็นต้นคนไทยทุกคนจึงต้องเสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติด้วยความภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือรัฐ พลเมืองดีจึงไม่ควรที่จะหลบเลี่ยงภาษี เพราะเงินภาษี รัฐนำไปพัฒนาประเทศและย้อนกลับมาเป็นประโยชน์ต่อทุกคนเช่นกัน

หน้าที่ของปวงชนชาวไทยต้องป้องกันการทุจริตเมื่อกล่าวถึงการทุจริต¹³ การคอร์รัปชัน หรือการฉ้อราษฎร์บังหลวงล้วนเป็นการประพฤตินิยมที่ไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะเหตุการณ์เหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงการไม่ซื่อสัตย์สุจริต การทำความชั่วโดยเจตนา ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติให้เกิดความเสียหายรัฐธรรมนูญ จึงวางกลไกป้องกัน ตรวจสอบ และจัดการทุจริตและประพฤตินิยมชอบอย่างเข้มงวด เต็ดขาด เพื่อไม่ให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรมจริยธรรม และธรรมาภิบาลที่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองได้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ จึงกำหนดมาตรการป้องกัน ตลอดจนกลไกต่างๆ เพื่อให้การบริหารและพัฒนาเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนปราศจากการทุจริตจึงเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยที่จะต้องคัดค้านต่อต้าน ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤตินิยมชอบทุกรูปแบบหน้าที่ของรัฐต่อปวงชนชาวไทย สิทธิและเสรีภาพของประชาชนนั้น เป็นหลักสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน และหลักการพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการพิทักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง สิทธิ เสรีภาพ ของประชาชนทุกคนภายในรัฐ

¹³ มานิต จุมปา. (2560). เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 ชุดที่ 1 และชุดที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

เป็นหลักประกันว่าคนทุกคนภายในรัฐจะได้รับการปกป้อง ค้ำครอง ดูแลสิทธิ เสรีภาพ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน รัฐจึงต้องมีหน้าที่ดูแลและจัดให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ เช่น สิทธิด้านการศึกษา รัฐจึงต้องจัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี อย่างมีคุณภาพและไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย สิทธิด้านสาธารณสุข รัฐต้องจัดบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพและมีมาตรฐาน สิทธิด้านชุมชน รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญหาท้องถิ่น และบริหารจัดการให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมด้วยการกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต่อประชาชน ก็เช่นเดียวกับที่กำหนดให้ประชาชนมีหน้าที่ต่อรัฐ จึงเป็นการกำหนดหน้าที่ของทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติร่วมกัน รัฐนอกจากจะมีหน้าที่พื้นฐานในการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ และมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับสิทธิในด้านต่างๆ แล้วรัฐยังมีหน้าที่จัดบริการสาธารณะ เพื่อรองรับสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนโดยจะต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาธารณะให้ประชาชนเข้าถึงโดยสะดวกจัดให้มีองค์กรที่มีอิสระดูแลสิ้นความถี่ และรักษาสิทธิในการเข้าใช้วงโคจรดาวเทียมให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ให้การคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค รักษาวินัยการเงินการคลัง และจัดระบบภาษีให้เกิดความเป็นธรรม เพื่อให้ฐานะทางการเงินของรัฐมีเสถียรภาพ และหน้าที่ที่สำคัญที่สุดคือ รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน ให้ความรู้แก่ประชาชนถึงอันตรายที่เกิดจากการทุจริต ประพฤติมิชอบ และจัดให้มีมาตรการ กลไก ป้องกัน และจัดการทุจริตอย่างเข้มงวด ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของทุกคนในชาติ ประชาชนและชุมชนมีสิทธิที่จะติดตามและเร่งรัดรวมถึงฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐ เพื่อประชาชนหรือชุมชนได้รับบริการตามที่รัฐมีหน้าที่จัดทำ ให้แนวนโยบายแห่งรัฐ¹⁴ คือ แนวทางที่กำหนดให้รัฐต้องออกกฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 จึงกำหนดให้รัฐต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาประเทศโดยการจัดทำแผนงานต่างๆ จะต้องมีความสอดคล้อง มีการบูรณาการการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดเป็นพลังในการผลักดันร่วมกันไป ในอันที่จะนำ พาประเทศไปสู่เป้าหมายการพัฒนาชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืนในระยะยาว ด้วยหลักธรรมาภิบาลแนวนโยบายแห่งรัฐ จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นกลไกควบคุมทางการเมืองผูกพันต่อการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐทั้งหลาย ซึ่งรวมถึงรัฐสภา ศาลยุติการและองค์กรอิสระ และผูกพันกับการจัดทำ งบประมาณรายจ่ายประจำปีของหน่วยงานต่างๆ ต้องสอดคล้องกับแผนแม่บท และนำมาสู่กระบวนการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ กำหนดให้รัฐต้องจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ส่งเสริมให้ประชาชนจะต้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมเสนอความต้องการ

¹⁴ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). รวบรวมบทความทางวิชาการของศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา .กรุงเทพฯ :สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

ผ่านการกำหนดนโยบายของรัฐที่จะนำไปใช้ในการบริหารประเทศด้วย เพราะแผนยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าวจะผูกพันกับอนาคตคนไทยไปอีกอย่างน้อย 20 ปี

ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติจึงต้องกำหนดภายใต้หลักการที่ว่ารากฐานของระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงคือ เสี่ยงของประชาชนกรอบแนวทางที่รัฐจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนภายในประเทศในด้านต่าง ๆ อาทิ แผนนโยบายแห่งรัฐ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัฐจะต้องยึดหลักความเสมอภาคในการส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศเช่น ความเสมอภาคในการเปิดโอกาสด้านการค้า การลงทุน กับนานาประเทศโดยเท่าเทียมกัน เป็นต้น หรือยุทธศาสตร์ที่ว่ารัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ระบบการเมืองของเราเกิดความมั่นคงยั่งยืน ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหมวดที่ 4 หน้าที่ของชนชาวไทยมาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้มาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมายมาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งบุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิ

โดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ย่อมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติมาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รักษาการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม อำนวยความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติกรอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน บุคคลตามวรรคหนึ่งต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองในกรณีที่บุคคลตามวรรคหนึ่งละเลยหรือไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอให้บุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือผู้บังคับบัญชาของบุคคลดังกล่าว ชี้แจง แสดงเหตุผล และขอให้ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐมาตรา 75 บทบัญญัติในหมวดนี้เป็นเจตจำนงให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องชี้แจงต่อรัฐสภาให้ชัดแจ้งว่าจะดำเนินการใด ในระยะเวลาใด เพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และต้องจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้งมาตรา 76 คณะรัฐมนตรีต้องจัดทำแผนการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อแสดงมาตรการและรายละเอียดของแนวทางในการปฏิบัติราชการในแต่ละปีของการบริหารราชการ

แผ่นดิน ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องจัดให้มีแผนการตรากฎหมายที่จำเป็นต่อการดำเนินการตามนโยบายและแผนการบริหารราชการแผ่นดินส่วนที่ 2 แนวนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐมาตรา 77 รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ และต้องจัดให้มีกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย จำเป็นและเพียงพอ เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราช อธิปไตย ความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อการพัฒนาประเทศส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดินมาตรา 78 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้(1) บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ(2) จัดระบบการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ให้มีขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบที่ชัดเจนเหมาะสมแก่การพัฒนาประเทศ และสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่(3) กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่น ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น(4) พัฒนาระบบงานภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรม และจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ(5) จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่น เพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน(6) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม(7) จัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระ เพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด(8) ดำเนินการให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับสิทธิประโยชน์อย่างเหมาะสมส่วนที่ 4 แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรมมาตรา 79 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตมาตรา 80 รัฐต้องดำเนินการตาม

แนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้(1) ค้ำครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้(2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้หน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจริยธรรม ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย(3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข(4) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ(5) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวិจัยในศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ และเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาวิจัยจากรัฐ(6) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนที่ 5 แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมมาตรา 81 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดังต่อไปนี้ (1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย(2) ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน(3) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ดำเนินการเป็นอิสระเพื่อปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศ รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ โดยต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายนั้นประกอบด้วย(4) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม(5) สนับสนุนการดำเนินการขององค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับ

ผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวส่วนที่ 6 แนวนโยบายด้านการต่างประเทศมาตรา 82 รัฐต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีและความร่วมมือกับนานาประเทศ และพึงถือหลักในการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ตลอดจต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี รวมทั้งตามพันธกรณีที่ได้กระทำไว้กับนานาประเทศและองค์การระหว่างประเทศรัฐต้องส่งเสริมการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวเกี่ยวกับนานาประเทศตลอดจต้องให้ความคุ้มครองและดูแลผลประโยชน์ของคนไทยในต่างประเทศส่วนที่ 7 แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจมาตรา 83 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาตรา 8 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้(1) สนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและเป็นธรรมโดยอาศัยกลไกตลาด และสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยต้องยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจซึ่งมีบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม หรือการจัดให้มีสาธารณูปโภค(2) สนับสนุนให้มีการใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ควบคู่กับการประกอบกิจการ(3) ควบคุมให้มีการรักษาวินัยการเงินการคลังเพื่อสนับสนุนเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีอากรให้มีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม(4) จัดให้มีการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง(5) กำกับให้การประกอบกิจการมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม ป้องกันการผูกขาดตัดตอนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และคุ้มครองผู้บริโภค(6) ดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม คุ้มครอง ส่งเสริมและขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการ และการประกอบอาชีพ(7) ส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำ คุ้มครองแรงงานเด็กและสตรี จัดระบบแรงงานสัมพันธ์และระบบไตรภาคีที่ผู้ทำงานมีสิทธิเลือกผู้แทนของตน จัดระบบประกันสังคม รวมทั้งคุ้มครองให้ผู้ทำงานที่มีคุณค่าอย่างเดียวกันได้รับค่าตอบแทน สิทธิประโยชน์ และสวัสดิการที่เป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ (8) คุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิตและการตลาด ส่งเสริมให้สินค้าเกษตรได้รับผลตอบแทนสูงสุด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรเพื่อวางแผนการเกษตรและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร(9) ส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ และการรวมกลุ่มการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตลอดทั้งการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดำเนินกิจการด้านเศรษฐกิจ(10) จัดให้มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐในทางเศรษฐกิจ และต้องมีให้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในความผูกขาดของเอกชนอันอาจก่อความเสียหายแก่รัฐ(11) การดำเนินการใดที่เป็นเหตุให้โครงสร้างหรือโครงข่ายชั้น

พื้นฐานของกิจการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของรัฐอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน หรือเพื่อความมั่นคงของรัฐ ตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน หรือทำให้รัฐเป็นเจ้าของน้อยกว่าร้อยละห้าสิบเอ็ด จะกระทำมิได้

(12) ส่งเสริมและสนับสนุน กิจการพาณิชย์นาวี การขนส่งทางราง รวมทั้ง การดำเนินการตามระบบบริหารจัดการขนส่งทั้งภายในและระหว่างประเทศ(13) ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง(14) ส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจส่วนที่ 8 แผนนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาตรา 85 รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้(1) กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย(2) กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึงโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร(3) จัดให้มีการวางผังเมือง พัฒนา และดำเนินการตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน(4) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล(5) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานส่วนที่ 9 แผนนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญา และพลังงานมาตรา 86 รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญา และพลังงาน ดังต่อไปนี้(1) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านต่าง ๆ โดยจัดให้มีกฎหมายเฉพาะเพื่อการนี้ จัดงบประมาณสนับสนุนการศึกษาค้นคว้า วิจัย และให้มีสถาบันการศึกษาและพัฒนา จัดให้มีการใช้ประโยชน์จากผลการศึกษาและพัฒนา การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาบุคลากรที่เหมาะสม รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสนับสนุนให้ประชาชนใช้หลักด้านวิทยาศาสตร์ในการดำรงชีวิต(2) ส่งเสริมการประดิษฐ์หรือการค้นคิดเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ รักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย รวมทั้งให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย พัฒนา และใช้ประโยชน์จากพลังงานทดแทนซึ่งได้จากธรรมชาติและเป็นคุณต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบส่วนที่ 10 แผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนมาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้(1)

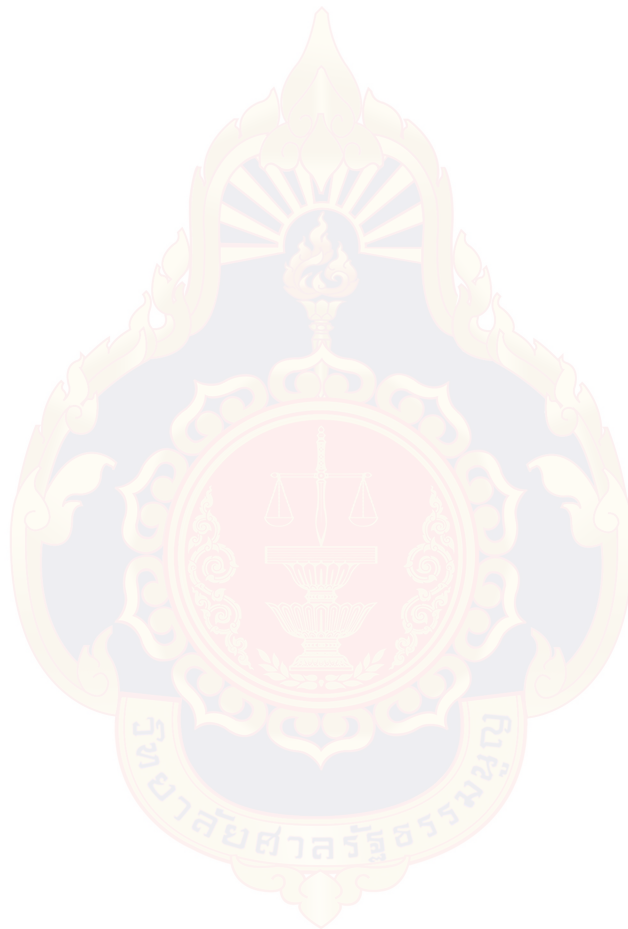
ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น(4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่(5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม¹⁵

บทสรุป

จะเห็นได้ว่าสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยที่ได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญนั้น การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนนับเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพเอาไว้ แต่การละเมิดสิทธิและเสรีภาพยังมีอยู่เป็นประจำทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา และความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญยังไม่ตรงกันไม่ว่าจะเป็นในหมู่ของประชาชนด้วยกัน หรือระหว่างรัฐกับประชาชน ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงได้สร้างกลไกในการตรวจสอบและเยียวยาเพื่อแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ โดยกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากรัฐธรรมนูญ มาตรา 25 วรรคสาม บัญญัติให้ บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองให้แก่ประชาชนนั้น ถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรต่างๆ ของรัฐทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการ ก็ตาม ต้องเคารพและให้ความคุ้มครอง อย่าให้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเป็นเพียงคำประกาศอุดมการณ์ของรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลบังคับใช้โดยตรง (Self -executing) แก่องค์กรของรัฐเหล่านั้นเลยทีเดียว สิทธิและเสรีภาพของบุคคลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับใช้เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของตน

¹⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ของมนุษย์ กล่าวคือ หากมนุษย์ปราศจากสิทธิและเสรีภาพเสียแล้ว การกำหนดวิถีชีวิตของคนย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องถูกแทรกแซงจากผู้อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ปกครองรัฐหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่ได้รับฟังและผู้ที่สนใจทั่วไปอนึ่ง หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

บรรณานุกรม

- ณัฐกร วิทิตานนท์. (2553). **หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2559). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2559) . **คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ** . (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- มานิต จุ่มปา. (2560). **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560** .ชุดที่1 และชุดที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). **รวมบทความทางวิชาการของศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา** .กรุงเทพฯ :สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560).**รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560).**รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรค 32**.กรุงเทพฯ :สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560).**รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรค 25**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ . (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรค 47**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรค 55**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560).**รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 46**.กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27**.กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร.

